

Programmet för odlad mångfald, POM

Verksamhetsredovisning 2006

Samordnare:
Eva Jansson & Jens Weibull
Centrum för biologisk mångfald, Alnarp

1. Aktörer och aktiviteter

Samordningssekretariatet för det nationella programmet för växtgenetiska resurser, också kallat programmet för odlad mångfald eller POM, har under året bestått av Eva Jansson och Jens Weibull. Förutom samordnarna har i det inrättade inventeringssekretariatet ingått Katarina Wedelsbäck Bladh och Johan Bäckman från Nordiska genbanken.

1.1 Ordinarie ledamöter i programrådet

<u>Namn</u>	<u>Representant för:</u>
Björn Aldén	De botaniska trädgårdarna
Nils Andersen	Gröna näringens riksorganisation (GRO)
Thomas Bertilsson	Lantbrukarnas riksorganisation (LRF)
Agneta Börjesson	Jordbruksverket, sekreterare
Torbjörn Ebenhard	Centrum för biologisk mångfald
Ulf Lindberg	Riksantikvarieämbetet
Jan Gustavsson	Jordbruksverket, ordförande
Peter Herthelius	Sida
Arnulf Merker	SLU
Bent Skovmand	Nordiska genbanken
Else-Marie Strese	Friluftsmuseerna
Göran Svanfeldt	Fritidsodlingens riksorganisation (FOR)
Mette Svejgaard	Naturvårdsverket
Jan Svensson	Formas
Janne Sääf	Sveriges Pomologiska Sällskap
Peder Weibull	Växtförädlingsföretagen

1.2 Möten och sammankomster

1. övergripande POM-samordning
 - a. Projektledarmöten för diskussioner och strategisk planering av inventeringsarbetet anordnades 7-8/3 samt 11-12/10.
 - b. Möte på Nordiska genbanken 9/10 mellan NGBs administration och de nordiska nationella programmen angående konceptet *Project Facilitation Unit*
 - c. Ett gemensamt nordiskt möte mellan de nationella programmen hölls 27-29/3 vid Det norske Arboret og Botanisk Hage i Milde utanför Bergen och samlade 19 deltagare.
 - d. Det gemensamma inventeringssekretariatet för NGB/CBM träffades 8/12.
 - e. Programrådsmöten hölls 6/4 i Bergianska trädgården i Stockholm och 6/10 på Nordiska genbanken i Alnarp.

2. Seminarier och konferenser
 - a. I samarbete med, och på, Nordiska genbanken genomförde POM 16/3 för c. 20 deltagare sin andra workshop om användning av molekylära markörer. Workshopen följdes upp 7/12 med ett heldagsmöte på Nordiska genbanken.
 - b. Samordnarna var inviterade till workshopen "Conservation of genetic resources of ornamental and medicinal plants in collections" på den Botaniska trädgården vid universitetet i Tartu, Estland för att hålla ett föredrag om POMs arbetet med prydnadsväxter den 28-30 juni.
 - c. 16-18/11 genomfördes den 2:a europeiska konferensen om nationella växtgenetiska program under rubriken *National Plant Genetic Resources Programmes: from research to policy making*. Arrangör för konferensen var CRP – Gabriel Lippmann (Luxemburg) i samarbete med IPGRI (Rom). Som ansvariga för den första konferensen 2003 i Alnarp ingick samordnarna i organisationskommittén. Vid konferensen presenterade de en översikt av utvecklingen av nationella program sedan början av 2003. Därutöver representerades POM av flera projektledare.
 - d. Samordnarna var även representerade vid den av NGB/NMR anordnade workshopen *Does the development of GM-technology affect the work with Nordic genetic resources?* i Malmö 28-29/11.
3. Projektplanering och -genomförande
 - a. Planering
 - i. Arbetsmöte med det norska nationella programmet för växtgenetiska resurser, perenngruppen på botaniska trädgården 27/1 i Oslo.
 - b. Avslutade projekt
 - i. *Fenotypisk variation hos vallväxter i historiska ängs- och betesmarker*
 - ii. *DIGITALIS – Digitalisering av svensk äldre trädgårdslitteratur och tryck*
 - iii. *Utveckling av molekylära metoder för att analysera variationen hos odlade typer av ornäsbjörk (Betula pendula 'Dalecarlica')*
 - iv. *Morfologisk beskrivning av insamlade rabarberkloner*
 - c. Förlängda projekt
 - i. *Karaktärisering av timotejgenotyper från historiska slåttermarker med hjälp av mikrosatelliter*. På grund av problem med rekryteringen med analyspersonal samt omorganisation inom samarbetspartnern Svalöf Weibull AB blev projektstarten kraftigt försenad.
 - d. Nystartade projekt
 - i. *Phenotypic and molecular characterization of genetic resources of Nordic timothy (Phleum pratense L.)* – samnor-

diskt fyraårigt projekt med finansiering från Formas som naturligt kommer att löpa vidare från POMs egna satsningar på vallväxter. Projektperiod 2007-2010.

- e. *National Plant Genetic Resources Programmes: from research to policy making*. Inom ramen för en uppföljningskonferens till Al-narpsmötet i april 2003 hölls ett planeringsmöte 1-2/6 i Luxemburg.
- f. *Narcissprojektet*. Narcissprojektet startade 2001. Genom efterlysningar i media har sammanlagt 630 lök-kollekter inkommit till projektet. Dessa finns planterade på de botaniska trädgårdarna i Lund och Uppsala. Under våren 2006 gjordes en morfologisk avläsning på det blommande materialet på båda platserna. Alla kollektioner som har blommat har pressats och blivit uppklistrade på herbarieark under året. En hemsida för projektet har utarbetats. Arbetet med att med hjälp av DNA-analysen AFLP fastställa släktskapsförhållanden mellan små förvildade påskliljor har slutförts. En referenssamling av äldre narcissorter som har varit till försäljning i Sverige har under hösten börjat byggas upp. Under höstens konferens i Luxemburg (se 1.2.2.b) visades en poster. En föreläsning om identifikationen av äldre narcissorter har hållits för norska lök och perenna inventerare i samband med seminariedagar i Trondheim. Kungliga biblioteket har besökts för att samla information om äldre svenska priskuranter som har haft narcisser till försäljning.

4. Bevarandestrategin

Samordnarna har haft diskussioner i Jönköping med Jordbruksverket 31/8 angående det presenterade förslaget till bevarandestrategi. Samtalen ledde till att ett reviderat förslag till hantering och bevarande av växtmaterial lades fram vid programrådets höstmöte.

5. Övriga möten

- a. Möte med representanter från Jordbruksdepartementet och Jordbruksverket 30/8 på Julita lantbruksmuseum.
- b. 31/10 samtal med Gert Poulsen – koordinator för Danmarks handlingsprogram för växtgenresurser – angående insamling och bevarande av prydnadsväxter.
- c. 5/12 besökte samordnarna Karin och Viktor Trajkovski vid Swedish Pomological Science Centre för diskussioner om mellanlagringsmöjligheter.
- d. POM har presenterats för SLU:s Rektor Lisa Sennerby Forsse vid två tillfällen: 25/10 och 19/12.
- e. Samordnarna var inviterade att hålla ett anförande om POMs samarbete med Nordiska genbanken med titeln *Sveriges bruk av Nordisk genbank vid genomföring av sitt nasjonale program/ POM* den 20 april vid en Nordisk Workshop med temat Nordisk genresursarbete för det 21. århundre på Kringler gård, Oslo.

- f. Samordnarna jämte representanter från Jordbruksverket och Centrum för biologisk mångfald var inviterade att presentera POM och CBM på Jordbruksdepartementet den 10/5.
 - g. CBM möte i ämneskollegiet den 17/5, 5/9 och 6/12.
 - h. Referensgruppmöte, Rosinventeringen hölls den 9/6 på Fredriksdals friluftsmuseum i Helsingborg och den 8/9 i Linköping.
 - i. Referensgruppsmöte Perenner hölls den 6/3 på Nordiska genbanken i Alnarp och den 24/8 på Botaniska trädgården i Göteborg.
 - j. POM representerades på ”Åbningsseminar- Norsk genresurscenter-variasjon, vern och verdiskapning” 28-29/11 i Hamar, Norge.
6. Kurser med deltagande av samordnarna
- a. Föreläsning 7/11 på kursen *Plant breeding, genetic resources and biotechnology* vid SLU/Växvetenskap i Alnarp
 - b. Föreläsning om POMs verksamhet på kursen Kyrkogårdens gröna kulturarv (5p), SLU i Alnarp.
 - c. Samordnarna presenterade POM och inventeringen den 18 maj för deltagarna på SeedNets genbankskurs på Nordiska genbanken.
7. Externa uppdrag
- a. 5-9/9 Deltagande i styrgruppsmöte för ECPGR (European Cooperative Programme for Plant Genetic Resources) i Jurmala (Lettland)
 - b. 18-19/9 Deltagande i den av ECPGR anordnad workshopen *Genetic resources in the northern part of Europe* i Rovaniemi (Finland), med särskilt fokus på tänkbara effekter av klimatförändringar.
 - c. Deltagande i SEEDNets (South East European Development Network on Plant Genetic Resources) styrgruppsmöte i Sarajevo (Bosnien Hercegovina) 18-22 september som representant för CBM i styrgruppen.

1.3 Hemsidan

Under året har Oloph Demker, informationsansvarig vid CBM, tjänat som webmaster för hemsidan. I och med publiceringen av den nya hemsidan i mars har antalet unika besökare ökat från i medeltal 400 under januari-februari till c. 1300 under perioden april-december. En bidragande orsak till att allt fler användare besöker POMs hemsida kan vara rubriken *Veckans växt* under vilken ett kulturväxtporträtt presenteras varje vecka (bilaga 1). Publiceringen av nyheter går numera snabbt och det är ett gemensamt ansvar för alla som är involverade i POM att bidra med relevant information.

1.4 Svensk KULTURVÄXTDatabas – SKUD

Aktivitetsnivån inom SKUD har under året varit låg framför allt pga medelsbrist. Ett seminarium som var planerat att hållas under våren i syfte att attrahera finansierare uteblev tyvärr, främst beroende på arbetsbelastning. Under sommaren utvecklades dessa tankar vidare till ett större koncept kallat LINK – Linnés Kulturväxtencyklopedi (bilaga 2). Den bärande tanken med är att med statliga och privata medel skapa en kommersiellt intressant plattform för området taxonomi – namngivningsfrågor – dokumentation där såväl SKUD som en digitaliseringskomponent (motsvarande DIGITALIS) ingår. LINK-konceptet drivs vidare av CBM.

Ett nytt försök att ordna ett SKUD-seminarium gjordes under senhösten, och denna gång med syftet att diskutera sortnamnsproblematik. Mötet fick dock skrinläggas därför att de i landet fåtaliga SKUD-författarna inte ansåg sig ha möjlighet att sätta av denna tid inom ramen för sin ordinarie tjänster. Detta faktum kommenteras vidare under avsnitt 4. ”Avslutande reflektioner”.

2. Verksamhet inom uppropen

2.1 Perennupppropet

Genom upprop i media har ägare av äldre perenner fortsatt ombetts kontakta perennupppropet och berätta om sin växt. Artiklar om upppropet publicerades i bland annat Nerikes Allehanda, Koloniträdgården, DN, Odlaren, Gård & Torp, PRO Pensionären, Corren och Allers Trädgård. Uppropet presenterades också på fyra mässor under året: Din Trädgård i Örebro, Trädgård Norr i Umeå, Tidernas Trädgård i Kalmar och Skogens Dag i Västerås. Vid tre av mässorna presenterades perennupppropet med föredrag för allmänheten.

Föredrag om perennupppropet hölls också på trädgårdsdagen Jättegrönt på Gamla Linköping, på Torna Hällestads föreläsningsserie om trädgård och på en trädgårds-, park- och landskapshistorisk mikrokonferens anordnad av Institutionen för landskapsplanering. Föredrag hölls även för hembygdsföreningen i Åmmeberg, för koloniträdgårdsägarna på ärtholmens koloniområde i Malmö, för studenterna på ”Park-Trädgård-Landskap: det gröna kulturarvet” i Alnarp och för trädgårdsjournalister på en pressträff i Alnarp. Under året hölls också en halvdagsföreläsning om gamla perenner anordnad av länsstyrelsen i Skåne.

Förutom projektledaren har flera av upppropets inventerare hållit föredrag, deltagit på mässor och trädgårdsdagar samt framträtt i media och informerat om POM och perennupppropet.

Under 2006 kontaktade 126 personer upppropet med tips om gamla perenner. Det betyder att sammanlagt 431 tips kommit in till perennupppropet sedan starten 2003. Av dessa har 285 stycken gått igenom och perennägaren kontaktats. Flox, pioner och aklejoj är liksom tidigare år de växter som flest personer tipsat om. Flest brev,

mail och telefonsamtal har kommit från Skåne, Uppland, Småland och Södermanland. Liksom tidigare år innehöll tipsen till perennuppropet i flera fall också uppgifter om växter från andra grupper som rosor, bärbuskar och lök- och knölväxter. Dessa tips skickades vidare till respektive upprop.

Nitton nya perenninventerare utbildades under sommaren. Nybörjarkursen ägde rum i Borås och deltagarna kom från Skåne, Blekinge, Bohuslän, Västergötland, Värmland, Södermanland och Hälsingland. Hittills har sammanlagt 101 personer gått POMs perenninventeringskurs. Under året arrangerades också tre återträffar för inventerare som utbildats under 2004 och 2005. Återträffarna ägde rum i Örebro 22-23 juli, Östersund 5-6 augusti och Alnarp 16-17 september.

Perennuppropets referensgrupp träffades vid två tillfällen under 2006. Första träffen ägde rum i Alnarp i mars och den andra på Göteborgs botaniska trädgård i augusti. På träffarna diskuterades vad som gjorts inom uppropet och hur arbetet skulle fortsätta under året. Referensgruppen tog också gemensamt beslut om vilka perenner som ansågs så intressanta att uppropet ville provodla dem.

Under sommaren iordningställdes provodlingsfält på trädgårdslaboratoriet vid SLU i Alnarp och med start i augusti planterades perenner som referensgruppen bedömt som intressanta. Ägarna till de intressanta perennerna kontaktades per brev och ombads skicka in en delning av sin växt per post. Ägarna fick sedan ersättning för sina portoutlägg. 69 personer kontaktades och av dessa sände 55 in växter. Sammanlagt planterades 131 perenner på provodlingsfältet. Pioner, flox, dagliljor och iris var de släkterna som planterades flest plantor av.

Arbetet med utformningen av uppropets databas gick vidare och bland annat arbetades deskriptorer för de tio efterlysta släkterna fram. Registreringen av perenner fortsatte och fram till årsskiftet registrerades trettio trädgårdar i databasen. Perennuppropets hemsida arbetades om och fick ett nytt utseende. Sidan byggdes ut och där fanns vid årsskiftet bland annat möjlighet att lämna tips om perenner samt komma i kontakt med uppropets inventerare.

Samarbetet med det norska perenninventeringsprogrammet fortsatte. Perennuppropets projektledare deltog under 2006 i tre seminarier om äldre perenner anordnade av det norska programmet. Deltagare från det norska programmet föreläste på perennuppropets inventerarkurser i Borås, Örebro och Östersund. Vid ett möte i Bergen i mars, arrangerat av POM och norska Genresursutvalg for planter diskuterades former för samarbete mellan det svenska och norska programmet.

Inför workshopen PGR2006: Second European workshop on National Plant Genetic Resources Programmes som ägde rum i Luxemburg i november iordningställdes en poster som presenterade perennuppropet.

Under året deltog projektledaren i två endagarseminarier om molekylära markörer som anordnades av POM.

2.2 Lök- och knöluppet

Under våren 2006 startade lök- och knöluppet. De första uppgifterna var att framställa folder, affisch och vykort för upppet. Detta material skickades ut till alla trädgårdsföreningar inom Riksförbundet Svensk Trädgård RST, botaniska trädgårdar, friluftsmuseum samt en del lokala bibliotek. Det skrevs om upppet i flera trädgårdstidningar under våren. Inledningsvis gjordes även en hemsida.

Under våren besöktes och inventerades 24 äldre trädgårdar runt om i Skåne. Detta gjordes för att få en överblick av vad som kan förväntas finna av äldre lökar och knölar.

Under 2006 har det inkommit 182 tips om äldre lök- och knölväxter fördelat på 18 landskap. Flesta tips har kommit in från Skåne, Småland och Södermanland. Pingstliljor, påskliljor, tulpaner, krolliljor och dahlior är de växter som folk mest har hört av sig om. Av de 182 tipsen som har inkommit har ett 30-tal kommit in via mässor och ca 40 brevskrivare har hört av sig via e-post direkt till lök- och knöluppet. Den största andelen tips, ca 70 stycken, har kommit in via de andra upppen, framförallt från perennupppet. Under hösten och vintern har arbetet med att gå igenom tipsen och kontakta brevskrivarna påbörjats.

Projektledaren för upppet har under året hållit ett antal föreläsningar och informerat om det nya upppet. I maj presenterades upppet på ett pressmöte för trädgårdsjournalister och i juli och augusti informerades perennupppet inventerare. Lök- och knöluppetets projektledare har deltagit som föreläsare på kurserna ”Trädgård – park och landskap. Bebyggelsens gröna kulturarv” samt ”Plant breeding, genetic resources and biotechnology” på SLU i Alnarp. Projektledaren deltog vid tre olika seminariedagar, januari, maj och november, som arrangerades av det norska programmets inventerare av lök och perenn. POM hade ett möte i Bergen tillsammans med det norska programmet ”Genressursutvalg for planter” för att diskutera ett samarbete mellan två programmen. Projektledaren var även med på konferensen ”National Plant Genetic Resources Programmes: from research to policy making” i Luxemburg och bidrog med en poster om lök- och knöluppet.

Information om upppet har spridits på trädgårdsmässor i Örebro, Umeå och Kalmar samt på Skogens dag i Västerås. En artikel i CBM:s tidskrift Biodiverse har också skrivits.

Projektledaren har genomfört två styckena workshop tillsammans med Nordiska genbanken. Temat var DNA-markörer på trädgårdsväxter. Första workshopen var en introduktion om DNA-markörer och den andra redovisades vad som har gjorts under året inom markörområdet på POM, NGB och SLU-Balsgård. Ett 20-tal deltagare var med på båda gångerna.

2.3 Träd- och buskuppet

Erfarenheterna från 2005 att det är påfallande svårt att få in uppgifter från ”allmänheten” är liknande under 2006. En uppgång i antalet rapporter via brev, e-post och telefon har dock noterats. Utan att det finns hårda fakta tycks ändå kunskapen om Träd- och buskuppet och de andra projekten inom POM spridas i vida kretsar. Många besökare på mässorna, där vi deltagit, har kommit fram och berättat att de känner till vår verksamhet men att de inte har något att rapportera. Ett av de viktigaste hindren är bristen på relevant litteratur. Det finns för tillfället ingen bok i handeln som den intresserade kan studera för att kolla om han eller hon hittat en växt värd att rapportera. Under våren 2007 kommer ett antal porträtt av växter som vi söker att publiceras på hemsidan.

Under 2006 har fyra kurser för blivande inventerare genomförts:

Ort Tidpunkt Antal deltagare

Ort	Tidpunkt	Antal deltagare
Alnarp	26 april	24
Alnarp	24 maj	27
Kalmar	6 september	23
Ultuna	20 september	19

Erfarenheter från i vilken grad inrapportering har skett från tidigare kursdeltagare leder till att endast en ny kurs genomförs under 2007 (Umeå 20 april) och att mer energi läggs på att hålla kontakt dem som redan gått kursen.

Den 17 september anordnade projektledaren på Alnarp en minikurs om POM/ Träd- och buskuppet för 19 trädgårdsjournalister från Gröna Pennklubben.

Under året deltog projektledaren i mässan Din trädgård i Örebro 29/3-2/4 och på Trädgård Norr i Umeå 21-23/4. Kom-och-visadag genomfördes på Billbäckes plantskola i Svärtinge vid Norrköping i samband med Trädgårdens dag 10/9. Landskapsingenjör Karin Håkansson representerade Träd- och buskuppet med en monter på Torslunda försöksstation i samband med Ölands skördefest 30/9. Projektledaren har under året hållit en rad föreläsningar för trädgårdsföreningar och liknande. Inflödet av spontana tips via dessa kanaler har ökat i jämförelse med 2005.

Projektledaren har under året besökt ett femtontal parker och trädgårdar utanför Alnarp. Växter funna på dessa platser var tänkta att läggas in på vår del av SESTO vid Nordiska genbanken. Planen att lägga in 200 poster under 2005 kunde inte genomföras på grund av problem med databasen på NGB. Dessa problem tycks nu vara lösta och de 200 posterna kan förhoppningsvis läggas in tillsammans med de

1 000 posterna som planeras för 2006.

Perola Fritzon har genomfört inventeringsarbete i framförallt Stockholm med angränsande områden. Landskapsingenjör Tommy Carlberg har inventerat i Halland och trädgårdshistoriker Maria Flinck har sammanställt uppgifter om växter från hennes inventeringar i Stockholm och Sörmland. I början av oktober besökte Dr. James Phipps från Canada Alnarp och kunde under några dagar bistå med identifiering av det rika materialet av odlad hagtorn i Lund och framförallt Malmö.

Arbetet med att få fram en tio-i-topplista har gått saktare än förväntat. I början av 2007 finns kompletta listor klara endast för Värmland, Skåne och Stockholm. Ett mindre antal är nära fullbordan. Publicering av delprojektet på hemsidan kommer endast att ske när 10 exempel är klara. En glädjande effekt fick projektet redan 2005 då Malmö stad, efter att ha blivit informerade om att en viss trädplantering i staden var kandidat till rikslistan, räddade sex träd av glanshagtorn (*Crataegus x lavalleyi*) som troligen är Sveriges och även Nordens största.

Fältarbete under 2005 har visat att det finns minst 5 kloner i kultur. Med hjälp av medel från Jordbruksverket kunde material samlas in våren 2006 och analyseras med hjälp av molekylära markörer (främst AFLP) under ledning av Dr. Agnese Kolodinska på Nordiska genbanken i Alnarp. Härvid kunde ornäsbjörk (*Betula pendula* 'Dalecarlica') skiljas från sorten 'Laciniata' som inte har något svenskt namn och från fransbjörk ('Crispa'). Däremot kunde inte ornäsbjörken skiljas från två mycket lika "dubbelgångare". De senare har ornäsbjörkens blad, men avvikande växtsätt och stambark.

Under hösten 2007 kommer ett stort antal ornäsbjörkar att finnas till salu i svenska plantskolor.

Under våren 2006 genomfördes en första förökningsomgång som inkluderade sällsynta träd eller sådana som hotades av allvarliga sjukdomar. Exempel på det senare är alm (av almsjuka) och ask (av askskottsjuka). Ungefär 150 ympplantor av ett tjugofemtal taxa togs fram med gott resultat. Dessa odlas nu vidare och är klara för placering i nationell samling våren 2008. Under kommande vår ökas antalet ympar till drygt 1000. Under hösten förbereddes odling i mellanlager av ett stort antal poppelkloner (ca 100) och förökning av schersmin (ca 50).

2.3 Rosuppropet

Aktiviteter för att informera om rosinventeringen

POMs rosprojekt har under våren presenterats vid större trädgårdsmässor i Älvsjö, Örebro och Umeå. Vid Älvsjömässan deltog Henrik Morin från POM samtidigt som föredragshållare vid ett seminarium om bevarande och odling av historiska växter.

POMs rosinventerare har medverkat vid en lång rad lokala arrangemang med information och föredrag.

Lars-Åke Gustavsson, Rolf Engström, Åke Karlsson och Henrik Morin har deltagit med föredrag om rosor och rosinventering hos trädgårdsföreningar, natur-

bruksskolor och på byggnadsvårdagar. Efterfrågan på dessa föredrag har ökat i takt med att rosinventeringen blivit allt mera känd.

Genomförda aktiviteter i fält

Ursprungligen planerades ett 25-tal kom-och-visa-tillfällen. Tack vare entusiasmen hos rosprojektets inventerare och inte minst på grund av det stora intresset från allmänheten genomfördes slutligen 39 st kom-och-visa-dagar runt om i Sverige - från Ystad till Skellefteå. Kom-och-visa-dagarna har under året etablerat sin ställning som ”rosornas antikrunda” och har varit helt centrala i arbetet med att få in tips från allmänheten,

De lokala inventerarna har utträttat ett stort arbete med dessa arrangemang vilka i flera fall har genomförts i samarbete med lokala trädgårdsföreningar, museer, botaniska trädgårdar osv. I några inventeringsområden har hela serier med kom-och-visa-dagar arrangerats för att täcka upp större områden. I Bohuslän och Göteborgsregionen arrangerades kom-och-visa på sju olika platser – både på fastlandet och ute på öarna.

Under 2006 testades tidiga kom-och-visa-dagar i juni för att få in tidigblommande sorter till inventeringen.

Antalet inkomna tips är stort. En välbesökt kom-och-visa-dag kan ge ända upp till ett par hundra rosor, genomsnittligt ligger antalet mellan 25-50. Av dessa är flertalet kända sedan tidigare men vid varje tillfälle dyker alltid några helt okända rosor upp.

Inventerarna har kunnat registrera många av rosorna redan under säsongen, det återstår dock en del rosor att följa upp även under kommande år.

Ovanliga och värdefulla fynd görs regelbundet. Ett arrangemang i Lycksele gav till exempel oväntat napp i form av gamla kruklade ”salongsrosor” från tidigt 1900-tal. Dessa var varsamt övervintrade inomhus varje år för att sedan flyttas ut på sommaren.

Uppmärksamhet i media

Media har visat ett stort intresse för POMs rosprojekt även detta år. Det har varit lätt att få tidningarna att skriva både före och efter ett arrangemang. Tillsammans med POMs egen annonsering och det POM-material som inventerarna delar ut har informationen fått en mycket bra spridning inför exempelvis en kom-och-visa-dag. Förutom dagspressen har även lokala/regionala radio- och tv-kanaler gjort inslag om rosinventeringen.

Svenska Rosensällskapets tidning ”Rosenbladet” har under året publicerat ett temanummer kring inventeringen. Sällskapet gav också ut en kalender före jul på temat POM-rosor.

Andra publikationer

Ett faktablad om rosinventeringen har under året utkommit i SLU:s publikationsserie ”Trädgård Fakta-Fritid”. Titeln är ”Rosor att minnas och bevara” (nr 122). Rolf Engströms arbete med den blivande inventerarnyckeln har gått vidare och kommer att resultera i en färdig produkt under våren 2007.

Referensgruppen

Rosinventeringens referensgrupp har slutgiltigt konstituerats och består nu av Lars-Åke Gustavsson, Rolf Engström, Henrik Morin, Erhard Börjesson (Rosensällskaps repr), Eva Stade och Liselotte Dahlin. Eva Jansson har varit närvarande vid årets två möten. Fokus har legat på frågor kring insamling och provodling.

Kurser för inventerare

Återträffar/utbildningsdagar för inventerare har hållits vid tre tillfällen. Två av dessa genomfördes i juli med tonvikt på fältövningar, dels i Östergötland med 12 deltagare och dels i Värmland med 19 deltagare. Under september hölls ytterligare en återträff i Östergötland med syfte att sammanfatta och värdera allt material som kommit in under året. Höstträffen hade 45 deltagare.

I Kalmar/Öland-regionen har en kurs för nya inventerare genomförts i cirkelform under året. Utbildningen har resulterat i att antalet inventerare nu har ökat från 73 till 88 st och att täckningen i sydöstra Småland avsevärt förbättrats.

Provodling

Under året har insamling av ros-material för provodling påbörjats. Inventerarna fick under hösten instruktioner i insamlingsmetodik och därefter började rotskott anlända till provodlingsytorna vid Fredriksdals friluftsmuseum. Av årets alla ros-fynd har ca 200 samlats in under hösten. Insamling fortsätter under våren.

DNA-studier

Arbetet med DNA-studier och morfologiska studier på kanelrosor och fyllda pimpinellrosor vid Balsgård har fortsatt. Resultaten har bland annat presenterats vid ett seminarium om molekylära markörer vid Nordiska Genbanken i december. Vid seminariet deltog Lars-Åke Gustavsson och Henrik Morin från rosprojektet.

Nordiskt samarbete

Efter ett inledande möte i Bergen i mars har nu ett givande samarbete med den norska rosinventeringen (Norsk Roseregistrering) kommit igång. Samarbetet gäller främst frågor kring bestämning av insamlat material och inventeringsmetodik men även roskulturhistoriska förhållanden som är gemensamma för Norge och Sverige. Frågor rörande provodling och värdering kommer att bli intressanta under kommande år.

Henrik Morin deltog som föreläsare vid en kurs för norska rosinventerare i Dröbak - Oslo. Två representanter för Norsk Roseregistrering deltog senare i höstträffen i Östergötland.

Internationellt samarbete

Lars-Åke Gustavsson har under året medverkat i arbetet med nomenklaturfrågor inom World Federation of Rose Societies.

Växtdatabas

Under året har ros-databasen genomgått ytterligare förändringar för att inmatningar ska kunna göras på ett smidigt sätt. Med tanke på det stora material som ska regi-

streras under kommande år är ytterligare förbättringar påtalade.

Kart/GIS-kurs

Lars-Åke Gustavsson och Henrik Morin deltog under våren i en endags GIS/kartinformation på Alnarp.

2.4 Frukt- och bäruppropet

Projektledaren för Frukt- och bäruppropet var anställd på 50 % under verksamhetsåret 2006. Under fyra veckor i februari-april genomgick projektledaren pedagogisk grundkurs steg I och II vid SLUs centrum för lärande.

I övrigt präglades verksamheten under första halvåret 2006 bl.a. av deltagande i för verksamheten viktiga möten, däribland projektledarmöte, nordiskt möte i Bergen och referensgruppsmöte. Vidare medverkan vid trädgårdsmässorna i örebro, Umeå och Kalmar, där budskapet om Frukt- och bäruppropet förmedlades till den intresserade allmänheten genom föredrag och information i POMs monter. Mässorna renderade cirka 3 x 15 tips. Flest unika tips gav mässan i Umeå.

Under våren påbörjades ett lokalt samarbete på Söderåsen. Personer med anknytning till ideella föreningar, och med intresse att inventera och bevara åsens pomologiska arv, engagerades i uppropet. En första kursdag med fokus på bärväxter hölls i juni och åtföljdes av ett andra utbildningstillfälle i september, denna gång med tonvikt på äpple och päron. även i Alnarp inbjöds till inventerarutbildning under tidig höst.

Under försommaren publicerades faktabladet ”Bärsorter från svunna tider – om frukt- och bäruppropet”, vilket gav upphov till en helsidesartikel om bäruppropet i tidningen Land. Artikeln nådde en stor läsekrets på den svenska landsbygden, och resulterade i ett rikt inflöde av intressanta tips. Frukt- och bäruppropet har också uppmärksammats av lokalpressen i Skåne och Västra Götaland.

Drygt ett hundratal tips fördelade över hela landet har inkommit under året. Under perioden 24 augusti-25 september följde projektledaren upp utvalda tips i Skåne (Högseröd, ödåkra, Röstånga och ängelholm), Blekinge (Karlskrona och Ronneby) och Halland (Vallda). Vid dessa tillfällen studerades förekomster av såväl bär (fläder, jordgubbar, krusbär, och vinbär) som frukt (krikon och äpplen) och sydfrukt (mullbär). Syftet med besöken var, vid sidan av dokumentationen, att jämföra inkommen beskrivning med verklighetens växtmaterial. Den lärdom som härigenom erhållits kommer att ha betydelse för den fortsatta verksamheten.

I tillägg ledde tipsuppföljningen till att jordgubbssorten *Inga* och månadssmultronssorten *Norrländssmultron* kunde insamlas. Jordgubben *Inga* är framförädlad vid Alnarp och fördes i handeln 1933. Den har varit försvunnen från svenska sortsamlingar i årtionden, varför fyndet var det mest glädjande i årets verksamhet. Såväl *Inga* som *Norrländssmultron* har tidigare varit värdefulla inom

svensk kommersiell bärödling.

Vad gäller jordgubbar och smultron kan också nämnas att alla inkomna tips från 2006 och tidigare gått igenom. Tipsare av värdefulla förekomster har kontaktats telefonledes för kompletterande information och instruktioner om hur revplantor kan skickas till provodling. Cirka tio sorter av jordgubbar som redan finns i odling har bedömts av jordgubbsexpertis.

Under hösten medverkade POM i två välbesökta ”kom-och-visa”-dagar, dels i Krusenstiernska gården i Kalmar, dels på Fredriksdal i Helsingborg. Huvudsyftet var att dokumentera sorter med unika egenskaper som inte kunde identifieras till namn. Flera intressanta äpplen och päron, som bör följas upp kommande år, kunde på detta sätt utpekas. I identifieringsarbetet vid ”kom och visa”-dagarna, liksom vid inventeringen på Söderåsen, deltog erkänt duktiga pomologer.

I september höll projektledaren föredrag om äldre bärsorter i samband med att Kulturen i Lund arrangerade en ”Sylt- och saftdag”. Ytterligare föreläsningar med information om Frukt- och bäruppropet genomfördes i Malmö, Gårdsstänga och Kvidinge. Åhörarna visade stort engagemang och flera intressanta tips kunde samlas in.

Under året har också pågått arbete med att ta fram en informationsbroschyr om de 14 lokala klonarkiven. Vid klonarkivsvärdarnas träff på öland diskuterades nämnda broschyr liksom inventeringsfrågor. POMs hemsida har uppdaterats avseende frukt- och bäruppropet och genom ”veckans växt” har information lämnats om fem olika frukt-, bär- och nötarter.

Härutöver har projektledaren varit engagerad i CBMs internationella verksamhet. Inom ramen för samarbetsprogrammet SeedNet har detta inneburit ansvar och medverkan vid Frukt- och Vingruppens workshop i Sarajevo jämte samma grupps studieresa till Sverige. I tillägg har genomförts föreläsning och exkursion för SADC-kursens studenter.

3. Genomförda projekt

3.1 Fenotypisk variation hos vallväxter i historiska ängs- och betesmarker

Avsikten med projektet är att studera variationen hos tre kommersiellt viktiga vallväxter: timotej (*Phleum pratense*), rödklöver (*Trifolium pratense*) och vitklöver (*Trifolium repens*), i genotyper insamlade från ängs- och betesmarker som har haft långvarig kontinuitet i sin hävd. Insamling av frö från populationer av de tre arterna har genomförts för att tillföra material till projektet. Under sommaren 2005 samlades fröprover in från totalt 82 olika lokaler. Totalt samlades det in 57 fröprover av timotej, inklusive underarter, 67 av rödklöver och 39 av vitklöver. Den fenotypiska variationen inom och mellan populationer studeras i fältförsök, med hjälp botaniska och agronomiska deskriptorer. En utförlig rapport kan hämtas från POMs hemsida. Arbetena med timotej fortsätter i projekten ”Karaktärisering

av timotejgenotyper från historiska slättermarker med hjälp av mikrosatelliter” (POM-finansiering 2006-04-01--2007-03-31) och ”Phenotypic and molecular characterization of genetic resources of Nordic timothy (*Phleum pratense* L.)” (Formasfinansiering 2007-01-01--2010-12-31).

3.2 DIGITALIS – Digitalisering av svensk äldre trädgårdslitteratur och tryck

Detta pilotprojekt utfördes under 2006 för att utarbeta en modell för hur ett digitaliseringsarbete kan utföras. Övriga involverade aktörer var Lunds Universitetsbibliotek, SLU-biblioteket i Alnarp, samt företagen AutoText A/S och Geminova. En serie priskuranter från Ramlösa Plantskola (1878/79-1939) skannades och xml-märktes av Autotext A/S, en webportal konstruerades av Geminova där priskuranterna publicerades. Pilotprojektet utmynnade i ett webpaket som visar priskuranterna som textdokument i html-format, där en sökmotor gör det möjligt att plocka fram specifika element i texterna. Webpaketet är tillgängligt för beskådan på <http://pom.geminova.net/>.

3.3 Utveckling av molekylära metoder för att analysera variationen hos odlade typer av ornäsbjörk (*Betula pendula* 'Dalecarlica')

Syftet med projektet var att finna molekylärt stöd (AFLP-markörer) för de fenotypiska skillnaderna som har observerats hos ett antal flikbladiga björkar. Resultaten visade att i landet förekommande ornäsbjörkar är molekylärt enhetliga, att de går väl att skilja från flera olika flikbladiga fenotyper, men dock inte alla.

3.4 Morfologisk beskrivning av insamlade rabarberkloner

Projektet, som var ett led i skapandet av en nordisk s.k. ”core collection”, omfattade 60 kloner som dokumenterades med hjälp av karaktärer framtagna av UPOV. Parallellt gjordes en DNA-analys för att erhålla ”fingeravtryck”. Det insamlade materialet uppvisade stor morfologisk och kemisk variation. DNA-analysen visade bland annat att många kloner inte kunde skiljas från en viss sort ('Sutton') och att ett 10-tal andra kloner var identiska men av okänd sort. Projektet finns redovisat som ett examensarbete (Lundahl 2006).

3.5 In vitro-bevarande av pepparrot

Syftet med projektet var att studera olika bevarandeformer för vegetativt förökat material. Pepparrot valdes som modellplanta. Resultaten visar att den utvecklade metoden för in vitro odling av pepparrot fungerar. Dock ingår för få antal kloner för att man skall kunna dra mer långtgående slutsatser av resultaten. Antalet prover behöver också ökas för att få ett bättre underlag i studien.

3.6 Molekylära analyser i ärter

Syftet var att få fram DNA markördata av både de genom Fröuppropet nytillkomna accessionerna och ett urval av tidigare bevarade accessioner, och att få en uppfattning om den genetiska variationen i samlingen. Potentiella duplikationer skulle också kunna identifieras. Resultaten visade att 28 accessioner inte var duplikat till tidigare bevarade accessioner på NGB. För de resterande

accessionerna i studien kan man ännu inte dra några slutsatser. Av de 80 accessionerna har 18 visat sig vara icke homogena, dvs. flera genotyper kan hittas i samma accession.

3.7 Fröuppropet uppföljning

Etnobiologisk skrift om örter

Arbetet med en etnobiologisk skrift om örter fram till slutmanus har färdigställts under året. Skriften kommer att tryckas våren 2007.

Kulturreseervaten och POM

Under sommaren 2006 har kontakt etablerats med de 23 kulturreseervat som finns i Sverige. Det har undersökts i vilken utsträckning man gjort inventeringar av gårdstomterna och om man dokumenterat odling.

En del av kulturreseervaten besöktes under sommaren och en några intervjuer av äldre odlare som var knutna till reseervatet eller bodde i området gjordes.

För att pröva olika metoder för att samla in kunskap kring husbehovsodling samlades en grupp om fem till sju äldre kvinnor på kulturreseervatet Norrbys i Väste vid två tillfällen och samtalade kring odling av köksväxter och blommor och dess användning. Erfarenheterna kommer att samlas i en handledning om dokumentation av odling till husbehov.

Fröodlingskurs

En fröodlingskurs har getts på Kulturens Östarp i samarbete med länsstyrelsen i Skåne.

Konferens

Deltog i den avslutande konferensen för landets friluftsmuseer som en föreläsare för att skissa på förutsättningarna för framtidens friluftsmuseer vad gällde odling och mångfald. Medverkat i slutdokumentation för Jamtlis nationella uppdrag.

Kontakter

Möten har hållits med Skansens trädgårdsmästare inför Linnéåret och historiska fröer. En förfrågan har framställts från Upplandsmuseet inför Linnéåret och historiska fröer. Nordiska museet, Skansen, Leksands kulturhus, Upplandsmuseet, friluftsmuseet Hägnan i Gammelstad, Bohusläns museum, Kristianstads museum, Östergötlands länsmuseum har köpt in skriften ”*Vi odlade till husbehov*” till försäljning.

Mediakontakter

Projektledaren har medverkat i radioprogrammet Meny-det gröna sköna Meny om gamla utrotningshotade smaker. Tidningen Odlaren har skrivit om POMs skrift ”*Vi odlade till husbehov*”. Förmedlat kontakter med DN:s trädgårdsjournalist för Veckans person och artikel om odlingarna av historiska fröer på Julita.

Utmärkelsen Guldärtan

Guldärtan har utdelats i tre län, Jämtland, Västerbotten och Jönköpings län.

Föredrag

Föredrag har hållits om ”*Vi odlade till husbehov*” för Riksantikvarieämbetets trädgårdsgrupp.

4. Avslutande reflektioner

POMs landsomfattande inventering rullar på i en allt intensivare takt. Aktiviteterna bland de ideellt arbetande inventerarna är över all förväntan. 2006 var det första året under inventeringen som växtmaterial började att samlas in för att placeras i mellanlager för utvärdering. Generellt sett har denna insamling fungerat bra och presumtiva donatorer har i regel svarat positivt på förfrågningar om man vill donera växter. De överlåtelsedokument som har utvecklats fungerar väl. Kontrakt med mellanlagringsvärdar måste slutföras under 2007 eftersom materialmängden kommer att öka. Växtmaterialet kommer att studeras i mellanlager under en femårsperiod dels för att kartlägga den genetiska diversiteten, och dels för att avgöra vilket av materialet som bör bevaras långsiktigt i nationella samlingar. Var dessa samlingar ska placeras är i nuläget inte bestämt, men under 2007 ska en plan utarbetas för detta. För att detta arbete ska bli framgångsrikt kommer ett proaktivt samarbete att behövas från samtliga aktörer. Återkopplingen till utbildade inventerare blir också en viktig uppgift för kommande verksamhetsår.

Kulturväxtdatabasen SKUD har haft ett mellanår under 2006. Problemen med alltför få författare kvarstår och det fåtal som trots allt lägger in information tvingas att göra det inom ramen för den egna tjänsten och därmed med sin moderinstitutions goda minne. I vissa fall används även fritiden. Bristen på arbetstid gjorde att inget av de planerade seminarierna kunde arrangeras, utan den enda tillgängliga finansieringen ägnades arbetet med att förbereda en nyutgåva av Kulturväxtlexikon. Detta är en i längden ohållbar situation. Det är viktigt att se SKUD i ett större sammanhang och peka på den långa raden av tillämningsområden. Därför arbetar CBM nu med konceptet Linnés Kulturväxtencyklopedi LINK för att knyta samman flera besläktade områden (dokumentation av text/bild, nomenklatur, taxonomi) för att skapa en tydlig och attraktiv produkt med ingångar för ett stort antal målgrupper.

5. Publikationer (namn i KAPITÄLER utgör POM-personal)

5.1 Vetenskaplig

HJALMARSSON, I. and Wallace, B. 2007. Gooseberry and currant in Sweden: history and cultivar development. *Plant Breeding Reviews* 29:145-175.

5.2 Rapporter

Spice- and medicinal plants in the Nordic and Baltic countries. Conservation of genetic resources. Report from a project group at the Nordic Gene Bank 2006. 157 sid. (ISBN 91-633-0095-8)

Lundahl, E., 2006. Morfologisk och kemisk beskrivning av en svensk rabarbersamling (*Rheum rhaponticum* L.). Examensarbeten inom Trädgårdsingenjörsprogrammet 2006:2, 48 sid.

5.3 Övrig

BENGTSSON, R. 2006. "På spaning efter den tid som flytt". Hemträdgården nr. 2: 34-36.

HJALMARSSON, I. 2006. Bärsorter från svunna tider – om frukt- och bäruppropet. SLU Fakta Trädgård-Fritid, nr 117. sid 1-4. **(artikel)**

HJALMARSSON, I. 2006. Inventering av frukt och bär pågår. *Pomologen* 1: 25-26.

HJALMARSSON, I. 2006. Vinbär i Sverige. *Pomologen* 3: 4-13.

OSKARSSON, L., 2006. Mors lukt pion och svärmors dill pion. Pensionärens läsare tipsar Perennuppropet. *Pensionären* 7:2006

OSKARSSON, L., 2006. Perennuppropet. *Pensionären* 2:2006

OSKARSSON, L., 2006. Perennuppropet söker gamla sorter! Reklamtidning för trädgårdsmässan Din Trädgård, bilaga till Nerikes Allehanda 30 mars 2006

5.4 Pressklipp

Bergsten, I., 2006. Anita Marias pioner blir raritet i genbank. *Nerikes Allehanda* 2006-09-23

Berglund, B. 2006. Dina bär kan vara unika! *Land* 34/06

Hernback, E., 2006. Perennsamlaren. *Dagens Nyheter* 2006-08-18

Jansson, K., 2006. Rädda gammaldags perenner! *Ekologisk trädgård Odlaren* 3:2006

Johansson, P-A., 2006. Följ med på perennjakt. *Allers Trädgård* 2:2006

Lundqvist, I., 2006. Prasad lök från Furuögrund. *Norra Västerbotten* 2006-04-21

Persson, E., 2006. JätTEGRÖNT satsar på perenner. *Corren* 2006-08-24

Wahlberg, A-S., 2006. Norma har en över 160 år gammal pion. *Svenljunga och Tranemo Tidning* 2006-06-21

Wahlberg, A-S., 2006. Antikrundan fast i växtform. *Svenljunga och Tranemo Tidning* 2006-05-11

Wedin, C., 2006. Rara växter räddas. *Gård & Torp* 4:2006

Wehlin, H. 2006. Gamla torparäpplen får nytt liv – en genbank för gamla sorter. *Nordvästra Skånes Tidn. HD. Lördagen* den 28 oktober 2006.

Ågren, A., 2006. Låt "skräpet" blomma ut först. *Sydsvenskan* 2006-06-06

Uppsala, 202009-03-13

Urban Emanuelsson
Föreståndare